

КОМПЛЕКСНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ

Вивчено комплексність забезпечення доступу до правосуддя при використанні онлайн-платформ. Визначено основні елементи онлайн-платформ, сформульовано сучасні уявлення про складові доступності правосуддя. Оцінено трансформацію усталених підходів до визначення доступності правосуддя при здійсненні електронного судочинства. Визначено перспективи розвитку електронного судочинства та його вплив на суспільні відносини та наукову доктрину. Розкрито національні передумови необхідності запровадження онлайн-платформ в окремих країнах. Окремлено окремі проблеми, які можуть виникати у зв'язку із розвитком електронного судочинства.

Застосовано низку загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, таких як: аналіз, синтез, діалектичний, формально-логічний методи.

Здійснено огляд тематичних досліджень і досвіду зарубіжних держав, проведено аналіз градацій поколінь (форм) електронного судочинства. Проаналізовано нормативну базу законодавства Європейського Союзу. Визначено й описано найкращі закордонні практики впровадження онлайн-платформ. Розглянуто вимоги до функціонального наповнення онлайн-платформ.

Ключові слова: доступність правосуддя; електронне судочинство; E-Justice; онлайн-платформи здійснення судочинства; Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система; штучний інтелект; онлайн-суд; діджиталізація судового процесу.

Вступ. Доступ до правосуддя є основоположним правом людини, яке має важливе значення для захисту людської гідності й забезпечення верховенства права. У той же час, забезпечення доступу до правосуддя є непростою завданням, особливо в сучасну цифрову епоху, коли технології змінюють способи нашого спілкування, роботи та взаємодії один із одним. З одного боку, технології пропонують численні переваги, з іншого – їхня вірна реалізація та впровадження може становити певні виклики. Крім того, аналізуючи під призвою використання онлайн-платформ при здійсненні правосуддя, зазнає змін уже звичне й усталене розуміння підходів до складових доступності правосуддя, набуваючи нових форм і виявів.

Суспільство все більше покладається на цифрові платформи, зростає потреба в адаптації правової системи до нової реальності, гарантуючи всім особам доступ до правосуддя. Це питання є особливо актуальним з огляду на зростаюче значення цифрових платформ та діджиталізації у повсякденному житті. Зауважимо, що враховуючи світові тенденції цифровізації судочинства, упровадження в Україні подібних онлайн-платформ є необхідним кроком у межах євроінтеграційних процесів.

Метою цієї статті є дослідження комплексності забезпечення доступу до правосуддя при використанні онлайн-платформ і того, як видозмінюються складові доступності правосуддя. У статті розглядаються варіанти можливих користувацьких сервісів, світові приклади того, як держави забезпечують доступ до правосуддя, використовуючи різноманітні системи, такі, як мобільні додатки, зручні вебсайти, статистичні дані, нейронні мережі та інші технологічні інновації. Стаття має на меті надати огляд поточного стану європейського законодавства та кроків, що були зроблені в різних юрисдикціях. Також пропонуємо звернути увагу на розкритті принципу доступності правосуддя у розрізі використання різних онлайн-платформ, інституту E-Justice; проаналізувати закордонний досвід запровадження електронного судочинства; спробувати виділити недоліки й недосконалості запровадженої в Україні Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), її взаємодію з іншими платформами; визначити

основні елементи інтегративної онлайн-платформи, що забезпечує доступ до правосуддя.

Об'єктом дослідження є комплекс суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням доступу до правосуддя, а також теоретичні й практичні аспекти та проблеми, які пов'язані із використанням онлайн-платформ для здійснення правосуддя та їхньої взаємодії із забезпеченням доступності правосуддя.

Було використано методи аналогії, порівняльно-правові, аналізу й синтезу, діалектики з метою об'єктивного та ґрунтовного дослідження проблематики. Розвідка ґрунтується на огляді тематичних досліджень, науково-практичної літератури, довідкових ресурсів офіційних органів державної влади різних країн та інших джерел. У статті наведено приклади різних юрисдикцій, аби надати комплексне уявлення про заходи, що можуть вживатись для забезпечення доступу до правосуддя при використанні онлайн-платформ.

Стаття дозволить зробити внесок у триваючу дискусію щодо того, які та яким чином технології можуть бути використані для покращення доступу до правосуддя, а також щодо адаптації правової системи до нової цифрової реальності. Досліджуючи виклики й можливості, які надають онлайн-платформи, стаття дає уявлення про те, яким чином можна зробити правосуддя більш доступним для всіх людей, незалежно від їхнього місцезнаходження чи соціального статусу, а також висвітлить проблеми, які є на сьогодні під час функціонування онлайн-платформ.

Тема використання онлайн-платформ при здійсненні судочинства стала об'єктом дослідження вітчизняних науковців відносно недавно. Зокрема, можна згадати роботи таких авторів, як Ю. Разметаєва, Ю. Барабаш, Д. Лук'янов, Т. Цувіна. Серед авторів, які досліджували питання доступності правосуддя, варто зазначити роботи В. Гордона, Є. Васьковського, Н. Сакари, О. Овчаренко, П. Бойко. Також слід узяти до уваги праці таких науковців, як В. Тан (V. Tan), Д. Томпсон (D. Thompson), О. Рабінович-Ейні (O. Rabinovich-Einy), М. Манн (M. Mann), Д. Гарріс (D. Harris), Г. Джейкоб (H. Jacob) та інших.

Основні результати. Складові доступності правосуддя у звичному сприйнятті. Передусім варто

визначитись із дефініцією та змістом "доступу до правосуддя", а також принципом "доступності правосуддя", які використовуватимуться в цій статті. Поняття сталого змісту "доступність правосуддя" не закріплено на законодавчому рівні. Щодо доктринального визначення, то деякі науковці ототожнюють "доступність правосуддя" з поняттям "вільного доступу до правосуддя" [12, с. 9], визначають доступність як "відсутність фактичних і юридичних перешкод для звернення до суду за захистом своїх прав" (таку думку поділяє О. Овчаренко [7, с. 179] та О. Овсянникова [6, с. 53] тощо. При цьому, доступність правосуддя звично розглядається через призму різноманітних елементів (правових, економічних, соціальних), охоплюючи два загальних блоки: організаційний (судоустрійний) і функціональний (судочинний), серед прихильників такого поділу і О. Шило [13, с. 180].

Для цілей цієї статті пропонуємо використовувати змістовне наповнення, напрацьоване Хотинською-Нор, відповідно до якого організаційний аспект доступності правосуддя охоплює питання організації судоустрою таким чином, щоб особа безперешкодно могла реалізувати своє право на судовий захист у сенсі: територіальної доступності суду (приміщення суду максимально наближені); фізичної доступності суду (безперешкодний і зручний доступ до приміщення суду); інформаційної доступності суду (наявність необхідної інформації про суд і правила звернення); забезпечення кваліфікованого суддівського корпусу; матеріально-технічного забезпечення роботи суду тощо. Функціональний аспект доступності правосуддя оцінюється через призму: економічної доступності (обґрунтовано необхідний розмір судових витрат, у т. ч. судового збору); темпоральної доступності (розумний термін розгляду справи); інформаційної доступності (доступ до матеріалів справи, інформації про справу та судові рішення); ефективності судового процесу (його "простота" і реальність виконання судового рішення) тощо [11, с. 12].

Звичайно, принцип доступності повною мірою все одно не розкривають наведені вище його складові, проте згадка про них важлива. Адже розглядаючи ці аспекти через призму електронного судочинства та онлайн-платформ, їхній вияв і зміст кардинально змінюються. Приміром, питання територіальної доступності перетворюється в доступність сторін до телекомунікацій, фізична інформаційна доступність суду трансформується у зручність інтерфейсу та наявність зрозумілих інструкцій тощо. Разом із тим, окремі складові доступності правосуддя, наприклад, реальність виконання судового рішення, на якому часто наголошує Європейський суд із прав людини, наявність кваліфікованого суддівського корпусу тощо – залишаються незмінними або змінюються несуттєво. Саме тому в межах цієї статті пропонуємо використовувати "широке тлумачення" доступності, яка включатиме, у тому числі, усі вищезазначені складові цього поняття.

Міжнародне нормативне регулювання електронного правосуддя. Важко заперечувати той факт, що хоч електронне правосуддя – один із тих термінів, які з'явилися лише декілька десятиліть тому і до сих пір не стали загальноживаними, проте його перспективи, дослідження та розвиток привертають увагу багатьох учених, як зі сфери права, так і комп'ютерних наук. Не менше в цьому зацікавлене суспільство та держава, адже це має практичну користь. Тому логічними видаються численні зарубіжні ініціативи побудови системи електронного судочинства, а також приклади міжнародних рекомендацій щодо такої розбудови. Зокрема, у межах цієї роботи слід звернути увагу на Керівництво щодо проведення судових

проваджень у режимі відеоконференції від 30 червня 2021 р., затверджені Європейською комісією з питань ефективності правосуддя [2] (надалі також – Керівництво), Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо механізмів онлайн вирішення спорів у цивільному й адміністративному судочинстві [4] (надалі також – Керівні принципи), Керівні принципи стосовно змін у напрямі кіберправосуддя [3], Регламент № 524/2013 Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2013 р. [17].

У Керівних принципах пропонується визначення понять "онлайн вирішення спорів" (інструменти для вирішення чи допомоги у вирішенні спору), "штучний інтелект" (методи та теорії, що намагаються відтворити когнітивні здібності людини), "інформаційно-комунікаційних технологій" (платформа доступу до інформації). Таким чином, фактично, можна визначити чотири різні рівні онлайн-платформ.

Перший, найбільш примітивний, рівень передбачає лише створення систем для електронного подання процесуальних документів.

Другий окреслює розроблення бази електронного документообігу суду, де реалізована можливість не лише отримання документів від сторін, але і їхнє зберігання й обробка.

Третій розкриває можливість проведення засідань у режимі відеоконференцій без фізичної присутності сторін у залі судового засідання.

Нарешті четвертий рівень передбачає також упровадження нейронних мереж, заснованих на алгоритмах машинного навчання. Він здатний аналізувати великі обсяги даних, визначати закономірності та математично прогнозувати найбільш вірогідні результати.

При цьому в Керівних принципах пропонується групувати правила здійснення правосуддя та права осіб в окремі блоки: доступ до правосуддя, рівність сторін, докази, ефективне провадження, ухвалення рішення, право на обґрунтований висновок, виконання рішення, право на перегляд, прозорість використання системи, кібербезпека тощо. Аналізуючи детальний зміст кожного розділу, очевидно, що ключовими є зрозумілість, доступність, простота, орієнтованість на пересічного користувача, справедливність, ефективність, рівність. Серед принципів, що мають бути дотримані в аспекті доступу до правосуддя, також наголошується на зрозумілості, поінформованості, дотриманні міжнародних стандартів тощо.

Щодо Керівництва, то в ньому основну увагу зосереджено на технічних вимогах і стандартах, дотримання активності, рівності учасників, процедурі ідентифікації, дотриманні приватності, процесуальних вимог з питань прийняття рішення про дистанційне слухання тощо.

Використання алгоритмів при здійсненні правосуддя. Хоча в тому чи іншому вигляді онлайн-платформи мають вияв у багатьох державах світу: Франція (модуль відеоконференц-зв'язку, подання судових документів), Туреччина (Національна судова інформаційна система "UYAP"), Ірландія (система сплати штрафів, подання позовів, модуль Верховного суду) тощо, проте не можна не звернути увагу і на такий "тренд" в електронному судочинстві, як автоматизація окремих елементів процесу чи навіть всього процесу загалом. Приміром, у Китаї запроваджено Smart court SoS (system of systems), яка в майбутньому може перевести судочинство на новий рівень та в іншу площину. Система дозволяє не лише складати проекти юридичних документів, але й виправляти помилки у судових рішеннях. Поки що для суддів ця система служить своєрідним радником (хоча в окремих категоріях спорів рішення фактично прийма-

ється лише системою). Приклад Китаю обраний через його абсолютність і глибину інтеграції, адже фактично судочинство може здійснюватись через додаток смартфону (відеочат), де користувач (сторона) спілкується з "аватаром" судді, який є запрограмованим алгоритмом. При цьому варто зауважити, що якщо в Китаї такі алгоритми впроваджені законодавчо, то в інших державах подібні розробки мають лише експериментальний статус. Зокрема, у США дослідники Стенфордського університету розробили алгоритм, який сприяє судді при обранні запобіжного заходу [15]. Система аналізує значну кількість чинників: тяжкість правопорушення, майновий стан особи, її законслухняність, попередню судову практику та інші критерії, пропонуючи найефективніший запобіжний захід. Розглядаючи питання електронного судочинства та використання онлайн-платформ, визначаємо на сьогодні подібні системи як "полярну зірку", на яку орієнтується розвиток електронного судочинства. Адже цілком вірогідно, що відносини, які базуватимуться на смарт-контрактах, будуть предметом розгляду в таких автоматизованих судах. При цьому зазначимо, що подібні суди також мають свої переваги й недоліки. Частково неминучість такої автоматизації також описав Р. Курцвейл у своїй теорії "точки сингулярності" [16, с. 3], відповідно до якої тенденції розвитку технологій неминуче призведуть до цифровізації більшості аспектів суспільного життя. Приклад електронного судочинства Китаю також демонструє нам кардинальну зміну в тому числі таких аспектів доступності правосуддя, як економічний доступ (алгоритм заощадив громадянам більше 45 млрд дол. на юридичних послугах – майже половина річної оцінки гонорарів адвокатів), темпоральної доступності (із 2019 до 2021 р. заощаджено більше 1,7 млрд робочих годин та зменшено навантаженість на суддів на третину) (у Китаї штучний інтелект повністю інтегрували у правову систему, 2022). Але разом із цим постає низка таких зрозумілих проблем, як легітимність такого судочинства; так звана "пастка неспівмірності" [18, с. 4], яка пов'язана в першу чергу з наявністю такої категорії, як дискреція судді, а також принципу верховенства права, за яким неминуче стоять не лише економічна цінність спору, але й ідеї свободи, ідеали співмірності, тонка матерія врахування обставин справи, категорії добросовісності тощо (проте навіть ці чинники можна запрограмувати); збої в роботі тощо.

Аналіз української ЄСІТС. Більш звичним прикладом онлайн-систем є українська Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС). Вона є взірцем того, що розуміє під електронним правосуддям пересічний громадянин – той самий суддя (а не "аватар"), ті самі звичні документи, той самий звичний відеозв'язок, знайомі процесуальні дії, але не виходячи з дому. Оскільки саме це є нашим сьогоденням і найближчим майбутнім, уважаємо, що зосередитись необхідно саме на аналізі ЄСІТС. Основні елементи інтегративної системи в ній наявні – окремі модулі відеоконференцзв'язку із судом, підсистема електронного суду, що забезпечує можливість направляти онлайн свої документи. Додатково також наявні посилання на офіційний вебпортал "Судова влада України", єдиний державний реєстр судових рішень, офіційна електронна адреса (електронний кабінет), контакт-центр судової влади, модуль "автоматизований розподіл", модуль "Судова статистика". Разом із тим, не дивлячись, що більшість "формальних вимог" було дотримано і наявні основні елементи, що вимагаються для перенесення судового процесу в онлайн, проте перед користувачем (як судом, так і сторонами)

постає цілий ряд проблем та незручностей, які й ілюструють принципово різні підходи до формування самої системи електронного судочинства. Саме ці підходи дозволяють визначити рівень розвитку й ефективності системи загалом. Приміром, окрім непродуманого та непривітного (відсутність user-friendly) інтерфейсу – що є надзвичайно важливим для пересічного громадянина, користувач також стикається з технічними незручностями.

Передусім, зауважимо, що система не завжди є доступною, іноді сторони просто технічно не можуть під'єднатись до засідання або направити необхідний документ через ЄСІТС. На практиці стаються випадки, коли надрукувавши процесуальний документ і перейшовши на стадію його підписання електронним цифровим підписом, система просто повертає користувача на початкову сторінку, знищуючи весь надрукований текст. Таким чином, для сторін система щонайменше не є надійною. Крім того, на практиці, безпосередньо працівники апарату суду все одно роздруковують всі документи, що направлені їм через електронний суд. Таким чином утрачається також і економічна доцільність використання ЄСІТС. Іншою проблемою в певних випадках є також застарілість наявних інструкцій використання ЄСІТС, що може створювати додаткові перепони для громадян, ускладнюючи використання системи.

Крім того, проблемою є і обмеженість ЄСІТС, адже як зазначалось вище, це фактично те саме засідання, але на окремій інтернет-платформі (українська ЄСІТС поки що не використовує той майже безмежний потенціал онлайн-інтеграції, як-то окремі модулі для автоматизованого виконавчого провадження, автоматичний обмін із реєстрами тощо). При цьому зауважимо, що, беззаперечно, наявність окремої платформи – це краще, ніж якби вся "електронність" судочинства полягала лише у надсиланні документів на адресу електронної пошти суду з відсканованим підписом, але система все ще має багато недоліків і шляхів розвитку та вдосконалення. Також позитивно можна зазначити інтегрування з іншими системами. Приміром, на сьогодні відомості про справи щодо особи можна дізнатись навіть через додаток "Дія", тому розвиток систем відбувається, хоч і повільний.

Все вищенаведене має негативний наслідок у вигляді непопулярності використання ЄСІТС. Зокрема, судді Д. Свояк і А. Потапенко у своїх коментарях виданню "Закон і Бізнес" зауважують, що за січень 2022 р. за статистикою одного із судів адміністративної юрисдикції міста Києва лише 3 % позовних заяв подавались через "Електронний суд" і лише одна позовна заява надійшла через систему від державних органів (при тому, що загальна кількість позовів від них становить більше третини) [8]. Якщо звернутись до більш математично обґрунтованої статистики, то як зазначається у Концепції програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022–2024 рр. (ЄСІТС), затвердженого Наказом Державної судової адміністрації України від 14.06.2022 № 178, станом на кінець 2021 р. зареєстрували електронні кабінети й почали користуватись функціями електронного суду більше 110 тис. юридичних і фізичних осіб (якими до суду надіслано більше 400 тис. процесуальних документів), при цьому більше 45 тис. осіб скористались засобами відеоконференцзв'язку та було проведено більше 250 тис. сеансів [5]. І хоча з першого погляду такі показники видаються значними, проте зауважимо, що йдеться про 3 роки функціонування ЄСІТС (хоча частина і в тестовому режимі). При цьому, відповідно до статистики Державної судової адміні-

страції України за 2022 р. про розгляд судових справ, лише у провадженні апеляційних судів було 249 955 апеляційних скарг і матеріалів (включаючи заяви про відвід судді, подання про визначення підсудності, заяви про скасування рішень третейського суду тощо). Відповідно до звіту серед місцевих загальних судів усього було наявно у провадженні справ і матеріалів 2 465 617 (включаючи заяви про перегляд заочного рішення, заяви про видачу судового наказу, заяви окремого провадження тощо); в окружних адміністративних судах – 523 042 (із них лише позовних заяв 331 357), у місцевих господарських судах – 107 761 справ і матеріалів [9]. Таким чином, лише за чотирма проаналізованими категоріями за рік маємо більше 3,3 млн справ і матеріалів, при цьому статистика не є повною, адже тут не враховані всі процесуальні документи, що можуть подавати сторони. Наприклад, із вже зазначених 331 357 позовних заяв, що надійшли в окружні адміністративні суди, припускаємо, що на кожну із них може бути поданий щонайменше відзив, відповідь на відкликання, заперечення, і це без врахування додаткових пояснень, інших процесуальних документів, третіх сторін тощо. Навіть із наведеної інформації, без урахування всіх процесуальних документів, маємо у сукупності близько 10 млн справ і матеріалів за три роки. Якщо зіставити це із раніше наведеною статистикою в 400 тис. процесуальних документів, знову отримуємо близько 4 % (а в реальності відсоток навіть становитиме значно менше, оскільки не враховані справи Верховного Суду, а також не всі процесуальні документи).

Окремо при цьому доречно звернути увагу на результати опитування, проведеного Державним підприємством "Центр судових сервісів". Зокрема, серед приблизно 600 респондентів (51 % із яких адвокати), близько 50 % указують, що робота в текстовому редакторі Електронного суду є незручною, стільки ж свідчать на незручність роботи з документами. При цьому, близько 85 % зазначають, що у системі зручне розташування функціональних кнопок і налаштування профілю, 45 % демонструють недостатню кількість шаблонів [1]. Щодо мобільного додатку – є Суд, також наявні недоліки, зокрема помилки у відображенні справ і документів, повільна робота додатку й обмеженість функціоналу.

У зв'язку із повномасштабною війною, використання ЄСІТС сторонами дещо зросло, але йдеться переважно про модуль відеоконференцв'язку із судом. Приміром, за статистикою Державного підприємства "Центр судових сервісів" у 2020 р. у підсистемі відеоконференцв'язку було зареєстровано близько 20 тис. нових користувачів, 2021 р. – 27 тис., 2022 – 30 тис. та 10 тис. – у першому кварталі 2023 р. Щодо кількості проведених конференцій: 75 тис. – у 2020 р., 186 тис. – у 2021, 354 тис. – у 2022 та вже 214 тис. – лише за перший квартал 2023 р. [14]. Однак зауважимо, що під час надсилання документів сторони все ще надають перевагу фізичним носіям, а не електронному суду. Разом із тим, не можна оминути стороною ініціативи держави популяризувати ЄСІТС, зокрема йдеться про законопроекти № 7574-д і № 7574, які надають суду право не розглядати документи, що надійшли від сторони, яка не зареєструвала "Електронний кабінет", фактично примушуючи сторони здійснювати реєстрацію в ЄСІТС. Оскільки ЄСІТС на сьогодні не поліпшує доступність правосуддя у жодному із зазначених вище аспектів (окрім як подолання проблеми територіальної доступності), доволі неоднозначно можна оцінити такі законодавчі ініціативи. За використанням ЄСІТС мають неминуче слідувати всі переваги електронного розгляду, такі, як інтегровані реєстри, автоматизація про-

цесів, зменшення економічного навантаження як на суди (менше використання канцелярських засобів), так і на сторони (зменшення розміру судового збору), пришвидшення розгляду справи, можливість чітко і зрозуміло переглядати матеріали справи кожній зі сторін тощо. Проте на сьогодні ЄСІТС в Україні всього цього позбавлена, а відтак зрозуміло, чому сторони надають перевагу вже звичній для них формі розгляду справи.

Аналіз зарубіжного досвіду впровадження он-лайн-платформ. Визначившись із тим, що можна розуміти під поняттям "доступність правосуддя", та дослідивши, яким чином воно видозмінюється у розрізі електронного судочинства, а також вивчивши один із передових прикладів автоматизованого розгляду справ у КНР і проаналізувавши недоліки його протоформи на прикладі української ЄСІТС, пропонуємо також звернути увагу на інший зарубіжний досвід.

В Об'єднаному Королівстві пропонуємо розглянути систему електронного судочинства на прикладі Money Claim Online (MCOL), який дозволяє автоматизувати аналог виконавчого провадження зі стягнення заборгованості до 10 000 фунтів. Фактично особа має заповнити онлайн-форму, зазначивши відомості про боржника, стягувача, деталі стосовно заборгованості та чекати рішення. Боржник має змогу достроково запропонувати погашення; якщо пропозиція не надійде, то суд постановляє рішення, призначаючи виплати. Боржника вносять до публічного Registry Trust Limited, знижуючи йому кредитний рейтинг. У випадку, якщо боржник не буде виконувати судові рішення, так само онлайн можна ініціювати його примусове виконання.

В Австрії існує ERV (електронні юридичні послуги), яка є глибоко інтегрованою системою електронного документообігу. Її використовують нотаріуси, кредитні установи, страхові компанії, органи соціального захисту, асоціації адвокатів, представники й захисники у судах. Система також надає доступ до значної кількості онлайн-форм, у тому числі й процесуальних документів, які можна заповнити онлайн і подати відразу до суду.

В Уганді запроваджено ECCMIS (Electronic Court Case Management Information System), яка є повнофункціональною системою автоматизації та моніторингу судових справ. Вона дозволяє в електронній формі подавати всі процесуальні документи, при цьому судді не повинні потім їх роздруковувати; платформа також містить можливість онлайн сплачувати судові збори, штрафи; сторони мають доступ до платформи (у т. ч. через додаток мобільного телефону, в якому можна отримати доступ до всіх матеріалів справи, а також обмінюватись повідомленнями); питання розподілу справи, архівування, виконання, винесення судового рішення також можуть вирішуватись онлайн; платформа надає широкі можливості щодо звітності й аналітики розглянутих справ, а також містить систему сповіщень через уже згаданий мобільний додаток, смс-повідомлення або електронну пошту. При цьому така система була запроваджена як один із інструментів, що дозволить здійснювати якісний моніторинг дотримання прав людини в Уганді в межах проекту International Justice Mission.

Висновки. Підводячи підсумок, зауважимо, що електронне судочинство беззаперечно є новою сходинкою історичного розвитку правосуддя. Уже через декілька десятків років суди можуть суттєво видозмінитись і трансформуватись із поважних офіційних приміщень, перед якими багато хто навіть відчуває трепет чи хвилювання, у зручні онлайн-платформи зі свого роду арбітрами для вирішення спорів. Крім цього, разом із судами зміню-

ються і звичні уявлення про складові доступності правосуддя, що також не можна залишати поза увагою. При цьому проаналізовані нормативні джерела свідчать, що питання упровадження різноманітних засобів онлайн-вирішення спорів і цифровізація судового процесу є на сьогодні актуальними й активно вдосконалюються. Саме тому важливим є аналіз і впровадження найкращих світових практик та гармонізація вітчизняного законодавства у цій частині.

Окремо зазначимо, що основними складовими таких систем, у тому числі і з метою забезпечення доступності правосуддя, є зрозумілість, простота, орієнтованість на пересічного користувача, справедливість, ефективність, рівність учасників процесу. При цьому, використання онлайн-платформ, при належній їхній реалізації, дозволяє враховувати всі зазначені критерії одночасно, що забезпечує комплексність доступності правосуддя.

При цьому також звертаємо увагу на те, що подальші дослідження зазначеної теми видаються перспективними. Зокрема, додаткового аналізу потребують нормативні акти Європейського Союзу, оскільки у статті була висвітлена лише їхня незначна кількість; видається необхідним окремий аналіз кожного із аспектів складових доступності правосуддя під призмою впровадження електронного судочинства. Також, оскільки досліджувана тема нерозривно пов'язана з розвитком технологій, тому видається необхідним здійснення постійного аналізу з метою виявлення можливостей упровадження нових технологічних напрацювань та адаптації існуючої наукової доктрини й законодавства, зокрема й в частині використання у судочинстві алгоритмів, заснованих на сучасних мовленнєвих моделях.

Хоча Україна перебуває лише на початковій стадії впровадження подібних систем і поки що обмежується лише "інформаційно-телекомунікаційною" складовою електронного судочинства, проте навіть такі кроки наближають її до світових стандартів доступності судочинства.

Список використаних джерел

1. ДП "Центр судових сервісів". (б. д.). Удосконалимо Електронний суд разом. Google Docs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfa5JLGTmsBINRAMyVb2MGo5_JJOfv64R0NKiZIdTeOBs0Ckg/viewanalytics
2. Європейська комісія з питань ефективності правосуддя. (2021). Керівництво щодо проведення судових проваджень у режимі відеоконференції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/guidelines-cepej-2021-on-the-conduct-of-court-proceedings-in-videoconf/1680a76b6d>
3. Інструментарій для підтримки впровадження Керівних принципів щодо просування змін у сфері кiberправосуддя. Документ Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (2019) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/cepej-toolkit-cyberjustice-en-cepej-2019-7/168094ef3e>
4. Керівні принципи Комітету Міністрів Ради Європи щодо механізмів онлайн вирішення спорів у цивільному та адміністративному судочинстві. Принципи Ради Європи (2021) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/online-dispute-resolution-in-civil-and-administrative-court-proceeding/1680a41583>
5. Концепція програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022–2024 роки (ЄСІТС). Наказ № 178 (2022) (Україна) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0178750-22#Text>
6. Овсяннікова О. О. Доступність правосуддя як чинник, що впливає на формування громадської думки щодо судової влади / О. Овсяннікова // Право і суспільство. – 2018. Вип. 4. – С. 48–54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/4_2018/part_1/11.pdf
7. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія / О. Овчаренко. – Х.: Право, 2008. – 304 с.
8. Свояк Д. Чому в Україні "Електронний суд" ніяк не стане реальністю / Д. Свояк, А. Потапенко // Закон і Бізнес. – 2022. – 4 квіт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zib.com.ua/ua/151108.html>
9. Судова статистика (річні звіти про здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами) за 2022 рік (Звіт Державної судової

адміністрації України). 2023. – 3 берез. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/oddata/805/>

10. У Китаї штучний інтелект повністю інтегрували у правову систему. (2022, 17 лип.). Останній Бастион [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bastion.tv/u-kitayi-shtuchnij-intelekt-povnistyuu-integruvali-u-pravovu-sistemu_n48275

11. Хотинська-Нор О. Доступність правосуддя у контексті судової реформи / О. Хотинська-Нор // Актуальні проблеми судово-правової реформи: Матер. круглого столу (Одеса, 18 жовт. 2019). – Одеса: Фенікс, 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1GB4gFq_C03_Q55v79qJCWSSXAKDN8AGw/view

12. Шевчук П. І. Доступ до правосуддя: Сучасний стан і шляхи вдосконалення / П. І. Шевчук // Адвокат. – 2000. – Вип. 1. – С. 3–5.

13. Шило О. Г. Доступність правосуддя: деякі кримінально-процесуальні питання. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. – Харків, 2005. – Вип. 10. – С. 179–186.

14. Статистика щодо підсистеми відеоконференцв'язку ЄСІТС за період з 2020 до 2023 рр. 2023, 28 квітня (І-й квартал). Telegram. https://t.me/t_ecourt78

15. Simple rules to guide expert classifications / J. Jung, C. Concannon, R. Shroff and other // Journal of the Royal Statistical Society: Series a (Statistics in Society). – 2020. – Vol. 183(3). – pp. 771–800 [Electronic resource]. – Access mode: <https://doi.org/10.1111/rssa.12576>

16. Kurzweil R. The Law of accelerating returns: special report "Lifeboat foundation" / R. Kurzweil. – 2021 [Electronic resource]. – Access mode: <http://lifeboat.com/ex/law.of.accelerating.returns>

17. Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR), Regulation (2013) [Electronic resource]. – Access mode: <https://rm.coe.int/cepej-toolkit-cyberjustice-en-cepej-2019-7/168094ef3e>

18. Schmidt A. E-Justice: No ground for optimism. Proceedings of the 7th Eastern European E|Gov Days: eGovernment & eBusiness Ecosystem & eJustice April / A. Schmidt. – 2009. – Vol. 22. – pp. 23–24, 9 [Electronic resource]. – Access mode: https://www.academia.edu/63382534/E_Justice_no_Ground_for_Optimism

References

1. DP "Tsentru sudovykh servysiv". (b. d.). Udokonalymo Elektronnyi sud razom. Google Docs. https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfa5JLGTmsBINRAMyVb2MGo5_JJOfv64R0NKiZIdTeOBs0Ckg/viewanalytics
2. @t.me/t_ecourt78. (2023, 28 kvitnia). Statystyka shchodo pidsystemy videokonferentsv'iazku YeSITS za period z 2020 po 2023 rik (pershyi kvartal) [Dolucheno zobrazhennia] [Dopys]. Telegram. https://t.me/t_ecourt78
3. Instrumentarii dlia pidtrymky vprovadzhennia Kerivnyk pryntsyviv shchodo prosuvannia zmin u sferi kiberpravosuddia, Dokument Yevropeiskoi komisii z pytan efektyvnosti pravosuddia (2019). <https://rm.coe.int/cepej-toolkit-cyberjustice-en-cepej-2019-7/168094ef3e>
4. Jung, J., Concannon, C., Shroff, R., Goel, S., & Goldstein, D. G. (2020). Simple rules to guide expert classifications. Journal of the Royal Statistical Society: Series a (Statistics in Society), 183(3), 771–800. <https://doi.org/10.1111/rssa.12576>
5. Kerivni pryntsyvy Komitetu Ministriv Rady Yevropy shchodo mekhanizmvn online vyrishennia sporiv u tsyvilnomu ta administratyvnomu sudochynstvi, Pryntsyvy Rady Yevropy (2021). <https://rm.coe.int/online-dispute-resolution-in-civil-and-administrative-court-proceeding/1680a41583>
6. Khotynska-Nor, O. (2019). Dostupnist pravosuddia u konteksti sudovoi reformy. U Aktualni problemy sudovo-pravovoi reformy. Feniks. https://drive.google.com/file/d/1GB4gFq_C03_Q55v79qJCWSSXAKDN8AGw/view
7. Kontseptsiiia prohramy informatyzatsii mistsevykh ta apeliatyinykh sudiv i proektu pobudovy yedynoi sudovoi informatsiino-telekomunikatsiinoi systemy na 2022-2024 roky (YeSITS), Nakaz № 178 (2022) (Ukraina). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0178750-22#Text>
8. Kurzweil, R. (2021). Law of accelerating returns // lifeboat foundation special report. lifeboat.com. <http://lifeboat.com/ex/law.of.accelerating.returns>
9. Ovcharenko, O. M. (2008). Dostupnist pravosuddia ta harantii yoho realizatsii: Monohrafiia. Pravo.
10. Ovsyannikova, O. O. (2018). Dostupnist pravosuddia yak chynnyk, shcho vplyvaie na formuvannia hromadskoi dumky shchodo sudovoi vlady. Pravoisuspilstvo, (4), 48–54. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/4_2018/part_1/11.pdf
11. Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR), Regulation (2013). <https://rm.coe.int/cepej-toolkit-cyberjustice-en-cepej-2019-7/168094ef3e>
12. Schmidt, A. (2009). E-Justice: No ground for optimism. Proceedings of the 7th Eastern European E|Gov Days: eGovernment & eBusiness Ecosystem & eJustice April (22)–23–24, 9. https://www.academia.edu/63382534/E_Justice_no_Ground_for_Optimism
13. Shevchuk, P. I. (2000). Dostup do pravosuddia: Suchasnyi stan ishliakhyvdokonalennia. Advokat, (1), 3–5.

14. Shylo, O. H. (2005). Dostupnistpravosuddia: Deiakikryminalno-protsesualnipyttannia. Pytanniaborotby zi zlochynnistiu, (Vyp. 10), 179–186.
15. Sudova statystyka (richni zvity pro zdiisnennia pravosuddia mistsevyimy ta apeliatsiinymy sudamy) za 2022 rik (Zvit Derzhavnoi sudovoi administratsii Ukrainy). (2023). <https://dsa.court.gov.ua/dsa/insh/oddata/805/>
16. Svoiak, D., & Potapenko, A. (2022). Chomu v Ukraini "Elektronnyi sud" niia ne stane realnistiu poiasnyly suddi. Hazeta "ZakoniBiznes". <https://zib.com.ua/ua/151108.html>

17. U Kytai shuchnyi intelekt povnistiu intehruvaly u pravovu systemu. (2022, 17 lypnia). Ostannii Bastion. https://bastion.tv/u-kitayi-shtuchnij-intelekt-povnistyu-intehruvali-u-pravovu-sistemu_n48275
18. Yevropeiska komisiia z pytan efektyvnosti pravosuddia. (2021). Kerivnytstvo shchodo provedennia sudovykh provadzen u rezhymi videokonferentsii. <https://rm.coe.int/guidelines-cepej-2021-on-the-conduct-of-court-proceedings-in-videoconf/1680a76b6d>

Надійшла до редколегії 20.03.23

V. Dziadevych, Student
ORCID ID: 0000-0001-5608-7238
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

COMPREHENSIVENESS OF ENSURING ACCESS TO JUSTICE WHEN USING ONLINE PLATFORMS

The purpose of this article is to explore the comprehensiveness of ensuring access to justice when using online platforms. To achieve the purpose of the study, the author identifies the main elements of online platforms, defines modern concepts of the components of access to justice, and assesses the transformation of established approaches to determining access to justice in e-justice. Prospects for the development of electronic justice and its impact on social relations and scientific doctrine are identified. The author identifies the national prerequisites for the need to introduce online platforms in certain countries. The author outlines some of the problems which may arise in connection with the development of electronic justice.

In the course of the study, the author used a number of general scientific and special methods of cognition, such as analysis, synthesis, dialectical, formal and logical.

A review of case studies and the experience of foreign countries was carried out, and a gradation of generations (forms) of electronic justice was proposed. The author analyzes the regulatory framework of the European Union legislation. The best foreign practices of implementing online platforms are identified and described. The requirements for the functional content of online platforms are analyzed.

The results of the study show that access to justice through the use of online platforms is an urgent problem, and there is a growing need to adapt the established doctrine and further develop e-justice systems.

In conclusion, the study allowed to identify the main components of online platforms that will ensure access to justice, outlined the main shortcomings of the existing e-justice system and how it relates to and actually ensures access to justice, and identified the best foreign examples of the implementation of these systems. The conclusions of the study also indicate the need for further development and discussion of the above issues.

Keywords: innovative technologies; E-Justice; online platforms for the administration of justice; Unified Court Information and Telecommunication System; artificial intelligence; online court; digitalization of the judicial process.